

Ålhuset i Aldern – ett unikt fiskehus

Av Anette Lund

Fiskehuset eller "Ålhuset", som det allmänt kallas, är beläget i sjön Alderns utlopp i Ljungan, 15 kilometer väster om Ånge i Medelpad (figur 1). Det är en unik byggnad med ett högt kulturhistoriskt värde som vittnar om en idag sällan använd fisketeknik. Ålhuset är det enda kvarvarande i sitt slag i Väster-norrlands län.

Ålfiske omnämns redan i redovisningar från 1540-talet rörande fisket i Ljungan. Under de följande årtiondena omtalas ett antal ålhus belägna inom Ljungans sträckning. I slutet av 1600-talet och början av 1700-talet anlades flera fiskhus i Ljungan.

Den äldsta resolutionen rörande ålhuset är från 1758. Då erhöll man rätt att i Alderströmmen anlägga ett fiskehus. Av denna resolution framgår att ålhuset skulle ha samma läge som idag. Ålhuset finns även markerat på en karta från 1765. Efter tre frihetsår skulle fisket taxeras, ålhuset i Alderströmmen är således ett gammalt skattefiske. Liknande fiskehus fanns i flera strömmar efter Ljungan.

Det nuvarande ålhuset byggdes på 1870-talet,

troligtvis 1876. Från det året härrör nämligen de första fångststoppgifterna på fisk som är redovisade från detta ålhus. Räkenskaper om fångsten i ålhuset mellan åren 1876–1898 visar att fångstperioden vanligtvis varade från mitten av juli fram till september-oktober med högsäsong i juli–augusti, då man vittjat huset cirka en gång i veckan.

Ålhuset är en 22,5007,3 meter stor timmerbyggnad, orienterad VSV–ONO. Den har ett sadeltak klätt med takspån som bärs upp av tretton takstolar. Långväggarna utgörs av stenkistor. De är sex till nio stockvarv höga beroende på forsbottens ojämnhet och på varierande virkesstorlek. Stenkistorna hålls samman förutom av gavlarna dels genom genomgående bjälkar under golvet, dels av bjälkar i överkanten av kistorna. Själva stenkistornas väggar hålls samman av bettningar, det vill säga stockar som är knutade i ändarna. I södra stenkistan finns en cirka nio meter lång avdelning med snedställda galler som når från golvet och tre stockvarv upp. Gallret består av träribbor i ramar och är avsett för att vattnet,

Figur 1. Ålhuset i Aldern, Väster-norrland.

men inte fisken, skall rinna ut ur huset. Även i östra gaveln finns ett ribbgaller från golvet och upp till stenkistornas övre delar genom vilket vattnets huvudström passerar. I östra gaveln finns även en mindre järngallerförsedd öppning. I västra gaveln finns förutom öppningen över intagsrännan även dörren in till ålhuset. Från ingången finns plankor att gå på, de ligger ovanpå takstolarnas tvärbjälkar. Golvet som egentligen är en fortsättning på intagsrännan är uppdelat i tre sektioner med olika nivåer, den högsta närmast intagsrännan. Intagsrännan är cirka 28 meter lång och vid dess början har det funnits dammluckor. Drygt fem meter från byggnadens västra gavel finns likaså dammluckor. Dammluckorna sänktes vid högt vattenstånd, vid flottning och då ålhuset skulle vittjas.

I ålhuset bedrev man så kallade nedgångsfiske, det vill säga man fångade ålen när den skulle återvända till havet för att leka. Förutom ål har man fångat öring, harr och lax. Fisken simmade in genom intaget i uppströmsänden av husets stenkista, när dammluckorna stängdes torrlades så gott som hela huset. Vattnet rann ur dels genom östra gaveln och dels genom södra stenkistans galler. Fisken blev kvar och när den sökte sig tillbaka mot strömmen blev den stående vid någon av de två avsatserna mellan

golvet tre olika nivåer. När man vittjade fångsten stod man på plankorna som ligger på takstolarnas tvärbjälkar och fångade fisken med ljuster eller tång.

Det nuvarande fiskhuset som byggdes på 1870-talet renoverades grundligt 1932. Efter renoveringen berättas om årliga fångster på 50–60 ålar förutom harr, öring, gäddor samt en och annan sik. Under 40-talet sjönk dock antalet ålar till mellan 15 och 20 per säsong, vilket torde förklaras med att ålynglet inte längre kunde ta sig upp på grund av tillkomna hinder i älven. Fiske förekom 1965 då man med gott resultat kunde vittja anläggningen. Även i senare tid har man vittjat anläggningen.

Ålhuset har under årens lopp skadats av höga vattenflöden. Det skadades mycket vid vårfloden 1966 och detta ledde till en upprustning av byggnaden 1976. Trots de enorma vattenmängder som i år har passerat i Västernorrland och att vattennivån i Ljungan nådde upp till taket på ålhuset har det denna gång stått emot vattenmassorna. Vi får vara glada att denna unika byggnad fortfarande finns att besöka i Västernorrland och kan ge oss en inblick i delar av det fasta fiske som förekommit under århundraden.

Anette Lund arbetar som byggnadsantikvarie på Läns museet Västernorrland